

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2022 • 325-344

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1176104

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SANCAK KULLANIMI VE SANCAKTARLIK YAPAN SAHÂBİLER

*Use of Banner During The Prophet's Reign and The Companis who Served as
Bannerbearer*

Feridun TEKİN

Dr., Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, Adana,
Türkiye

Dr., Ordu University, Faculty of Divinity, Department of Islamic History, Adana,
Turkey

fetekinli08@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0002-5435-1792>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 16.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 26.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Feridun Tekin)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SANCAK KULLANIMI VE SANCAKTARLIK YAPAN SAHÂBİLER

Use of Banner During The Prophet's Reign and The Companis who Served as Bannerbearer

Öz

Bir devlet veya milleti oluşturan gruplar tarih boyunca kendilerini ifade edebilmek için değişik bayraklar edinmişlerdir. Bu bayraklar o topluluklar için bir varoluş, bir aidiyet, bir simge ve bir farkındalık oluşturmuştur. Sancak veya bayraklar sadece elle tutulan gözle görülen bir nesne değil aynı zamanda taşımış olduğu mana itibarıyla bir değer ifade etmişlerdir. Bayrak sayesinde insanlar bir araya gelmiş; aynı hedef ve amaç için ortak hareket etme imkânı bulmuştur. İslâm öncesi dönemde Araplar arasında bayrak ve sancak için özel bir teşkilat kurulmuştur. Livâ teşkilatı olarak adlandırılan bu yapı savaşlar öncesinde harekete geçer, savaş bitinceye kadar komutanın denetim ve gözetiminde olurdu. Hz. Peygamber, Medine döneminde gazve ve seriyyelerde sancak açmış, bu maksatla değişik sahabeleri görevlendirmiştir. Resûlullah (s) sancak vereceği sahâbîlere özenle seçerek kendilerine vazifeler vermiştir. Sancaktar olan sahâbîler sancak taşımanın sorumluluğu ve yüksek motivasyonla görevlerini icra etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İslâm tarihi, Gazve, Seriyye, Sancak, Sancaktar.

Abstract

Groups forming a state or nation have acquired different flags throughout history to express themselves. These flags have created an existence, a belonging, a symbol and an awareness for those communities. Banners or flags are not only an object that can be seen with the hand, but also expressed a value in terms of the meaning it carries. Thanks to the flag, people came together; found the opportunity to act jointly for the same goal and purpose. In the pre-Islamic period, a special organization was established among the Arabs for flags and banners. This structure, called the Livâ organization, would take action before the wars and would be under the control and supervision of the commander until the end of the war. During the Medina period, the Prophet opened a banner in ghazva and sariyyas and appointed different companions for this purpose. The Messenger of Allah (pbuh) carefully selected the Companions to whom he would give the banner and assigned duties to them. Companions who became standard bearers performed their duties with the responsibility of carrying the banner and with high motivation.

Keywords: History of Islam, Ghazwa, Sariyya, Banner, Bannerbearer.

GİRİŞ

Bayrak kullanmak çok eski bir adettir. Geçmişte birçok devlet savaşlar esnasında bayrak kullanmıştır. Farklı sembol, renk ve boyutlarda bayraklar kullanılmış; sahip olunan bayraklarla dosta güven düşmana ise korku vermek amaçlanmıştır.¹ Bayraklar taşımış oldukları simge ve işaretlerle yalnızca devletin hâkimiyet sembolü değil aynı zamanda millî varlığın göstergesi olarak kullanılmıştır.² Devlet ve milletleri sembolize eden bayraklar var oluşu, aidiyeti, birliği, birlikte olmayı, ortak hareket etmeyi ve aynı hedef veya gaye uğrunda mücadelede bulunmayı ifade eden somut işaretlerdir.

Hız. Peygamber, İslâm öncesi dönemde yer alan uygulamalar hususunda dine muğayir olanları kabul etmemiş, onların yerine dinin emirlerinin ikame edilmesi için çalışmıştır. Allah'a ortak koşma, içki, kumar, fuhuş, faiz gibi konular bunlardan bazılarıdır. Câhiliye döneminde yer alan İslâm'a mutabık olanların ise devam etmesini sağlamıştır. Misafire ikram etme, cömertlik, yakın akrabaya bakmak gibi durumlar buna örnektir.

Müslümanlara baskı ve şiddet artınca Resûlullah (s) bazı çareler aramış bu maksatla iki kez olmak üzere Habeşistan'a hicretlerini sağlamış daha sonra ise Medine'ye hicret etmelerini söylemiş ardından kendi suikast tehdidi altında Medine'ye gitmiştir. Hız. Peygamber Medine'ye hicret ederken ilk defa sancak kullanmış, daha sonra ise gazve ve seriyyelerde kullanılmasına devam etmiştir. Resûlullah (s) o dönemde adına livâ, râye veya sancak adı verilen bayrakları kullanmış, onun âdeti daha sonraki İslâm devletleri için örneklik teşkil etmiştir. Bu durum Raşid Halifeler ile başlayıp devam eden İslâm devletlerinde farklı sancak ve bayraklar kullanılmasıyla devam etmiştir.

1. LİVÂ, RÂYE VE SANCAK KAVRAMLARI

Hız. Peygamber'in bayrak ve sancak kullanımına geçmeden önce bu kavramların ifade ettikleri manaları kısaca belirtelim. Resûlullah (s) döneminde livâ ve râye kavramları kullanılmış, daha sonraki devirlerde bu kullanım adet olarak devam etmiştir.

Livâ sözlükte, "bayrağa denir, âlem manâsını لَوَاي (livây) ihtiva eder, çoğulu أَلْوِيَّة (elviyet) veya أَلْوِيَّات (elviyât) şeklindedir. لَوَاي (livâ) ser-asker bayrağına denir ki âlem ve sancağı ifade eder. رَايَةٌ (râyet) sâir bayrağına لَوَاي (livâ) iş bu "ل،و،ي" mâddesindedir ki sarılıp dürülür, رَايَةٌ (râyet) anlamındadır ve ikisi için de kullanılır.³ er-Râyet (الرَّايَةُ) Sancağına denir; çoğulu رَايَاتٌ (râyât) ve رَايٍ (rây) gelir.⁴

Livâ, "sarılıp dürülen şey"e işaret eder ki, teşhire ihtiyaç olmadığı zaman tutturulmuş olduğu bir çeşit mızrağın üzerine sarılıp dürülen kumaş parçasıdır. Râye kelimesinin kökü "görmek" dir ki, kendinin veya düşman ordusunun merkezini gösteren şeye işaret eder, yani komutanın bulunduğu yeri belirtir. Bir bayrak sürekli şekilde takılı bulunduğu gönder (bayrak sopası) üzerine kullanılmadığı zamanlar, sarılıp katlanıyorsa", buna livâ; "Her bir kullanılışından sonra şayet bayrak takılı bulunduğu gönder üzerinden çekilip çıkarılıyorsa" bu da râyedir.⁵

Livâ ve Râye ile ilgili izahatta buluna Hamidullah şu şekilde bir tanımlama yapmıştır. Livâ, müşriklerin İslâm öncesi devirde Mekke'de düşmana karşı saldırı ve çarpışma anında ordunun en kahraman ve yiğidi tarafından taşınan umumiyetle askeri sancak, Râye ise ordu

¹ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, 3. Basım., (İstanbul, Siyer Yayınları, 2018), 468.

² M. Fuad Köprülü, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 5. Basım., (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979), 2/402.

³ İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, 15 Cilt (Beyrut: Dâru Sadır, ts), 15/266; Zebidî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdus Sebur Şahin, 40 Cilt (Kuveyt, 2001), 39/496; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, edt. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, 6 Cilt (İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 6/5890

⁴ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 14/293; Zebidî, *Tâcü'l-arûs*, 38/111; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, 6/5781.

⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, 5. Basım., 2 Cilt (İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1993), 2/1006-1013.

komutanının alamet veya timsali olan bir bayraktır. Bu iki kelime bazen eşanlamlı olarak da kullanılmış ve âlem diye de adlandırılmıştır.⁶

Askeri birliğe ait olan âleme livâ denir. Livâ mızrağın ağaç kısmına sarılan bir bez parçasıdır. Râye ise askeri birliğin alameti olup “ümmül-harb” ismiyle adlandırılır. Livâdan daha üstündür. Râye, harb komutanını temsil eden bir âlemken; livâ, devlet reisini temsil eden bir âlemdir. Livâ râyeden daha üstündür.⁷

Sancak, livâ ve râye kelimeleri hem sancak hem de bayrak manasına ihtiva etmektedir. İslâm öncesi dönemde ukâb adı verilen ve idarî ve askerî görevlerde kullanılan, veraset yoluyla intikal eden sancaktarlık veya bayraktarlık görevi yer almaktaydı.⁸ Dolayısıyla Hz. Peygamber döneminde adına livâ veya râye denen bayrak veya sancaklar kullanılmış, İslâm öncesi dönemde bu görevi üstlenen ve Müslüman olan kişiler Resûlullah (s) tarafından tercih edilmiş,⁹ bazen özel olarak belirli kimselere bu görevler verilmek suretiyle bu gelenek sürdürülmüştür.

Çalışmamızda liva için sancak, râye için bayrak tabirini tercih ederek değerlendirmelerde bulduk. Ayrıca sancak ve bayrak (livâ ve râye) olarak ifade edilen kavramların kaynaklarda ne şekilde kullanıldığını belirttik.

2. HZ. PEYGAMBER'İN SANCAK KULLANMASI

Hz. Peygamber hicret için yola çıkıp Mekke'den ayrılınca Mekke müşrikleri onun yakalanması için seferber olmuşlardı. Bu maksatla Resûlullah'ı (s) ölü ya da diri olarak yakalayıp getirenler için 100 deve vaad etmişlerdi.¹⁰ Müşriklerin haberi kısa süre içerisinde civara yayıldı. Bu haber aynı zamanda Büreyde b. Husayb'ın kabilesi olan Eslem kabilesine ulaştı.¹¹ Haberi işiten Büreyde diğer insanlar gibi vaad edilen ödülü almak için yanına yetmiş veya seksen¹² süvariye alarak yola çıkanları yakalamak için harekete geçti.¹³

Hz. Peygamber Ğanim mevkiine ulaşınca¹⁴ Büreyde ile karşılaştı.¹⁵ Hz. Peygamber Büreyde b. Husayb ile bir müddet konuştu. Yapılan konuşmaların ardından Büreyde ve maiyetindekiler Müslüman oldular.¹⁶ Hz. Peygamber ve yol arkadaşı Hz. Ebû Bekir geceyi burada geçirdiler. Sabah olunca Büreyde, “Sancaksız (livâ) bir şekilde Medine'ye girmeniz uygun olmaz.” diyerek başındaki sarığını açmış, bir mızrağa bağlamış ve grubun önüne geçerek yürümeye başlamış ve arazilerinden çıkıncaya kadar eşlik etmişti.¹⁷ Böylece Büreyde İslâm dininin ilk sancaktarı olmuştur.¹⁸ Hz. Peygamber'in sancak (livâ) edinmesi veya kullanması ile alakalı olarak gerçekleşen durum ilk defa hicret yolculuğu esnasında meydana geldi. Burada Büreyde b. Husayb'ın önerisi Resûlullah (s) tarafından dikkate alınmış ve hicret esnasında sancak

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1007

⁷ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd terceme ve şerhi*, haz. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar; yay. haz. Beşir Eryarsoy, 16 Cilt (İstanbul Şamil Yayınevi, 1988), 2/97.

⁸ İlhan Şahin, “Sancak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları 2009), 36/97.

⁹ Hüseyin Algül, “Mus'ab b. Umeyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, TDV Yayınları 2020), 31/226-227.

¹⁰ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata, Mustafa Abdülkadir Ata, 18 Cilt (Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 3/57.

¹¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâş 4. Basım., (Kahire, Dârü'l-Maârif, 1969), 300.

¹² İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmadüddîn İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 21 Cilt (Cize, Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1997-1999), 11/ 611.

¹³ İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v dğr., 8 Cilt (Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts), 1/368.

¹⁴ Yakut Hamevi, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Hamevî Bağdâdî Rûmî, *Mu'cemü'l-büldan*, 5 Cilt. (Beyrut, Dârü Sadır, 1977), 4/214.

¹⁵ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 300; el-Belâzürî, Ebül'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cebbar, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, 13 Cilt. (Beyrut, Daru'l-Fikr, 1997), 1/309; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/57.

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/259; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 300; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/57.

¹⁷ İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî, *Kitâbü's-sikat*, 10 Cilt. (Haydarabad, Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmaniyye, 1978), 3/29; Kasım Şulul, *Son Peygamber*, 409.

¹⁸ Abdylly Orazsahedov, “İslâm'ın İlk Sancaktarı Büreyde Bin Husayb el-Eslemî'nin Hayatı”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4/2 (Aralık 2017), 215.

kullanılmıştı. Daha sonra geleceği üzere Hz. Peygamber değişik gazve ve seriyyelerde sancak kullanmış, İslâm öncesi dönemde de adet olan bu uygulamayı sürdürmüştür.

Hz. Peygamber hicreti ile başlayan Medine dönemi gazve ve seriyyelerin de gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Resûlullah (s) bu devirde câhiliye dönemindeki savaşlarda olduğu gibi sancak kullanmıştır. Bilindiği üzere câhiliye döneminde sırf bu işler için Livâ adında bir teşkilat kurulmuştu.¹⁹ Hz. Peygamber Medine'ye varınca Müslümanlar açısından şartlar değişmiş, askeri organizasyonlar yapabilecek kabiliyete ulaşılmış, ensar-muhacir kardeşliği ile başta müşrikler olmak üzere İslâm'ın karşısında yer alan gruplara karşı önemli bir güç haline gelmişti.²⁰

Hicretten sonra rahat durmayan müşrikler için Müslümanlar mücadele etmeye hazırlardı. Ancak onlarla silahlı mücadele için Allah tarafından izin verilmemişti. Müslümanlara yönelik taciz devam etmekte ve aleyhte faaliyetler sürmekteydi. Medine'ye hicret eden Müslümanlar kendilerine yapılan menfiliklere karşı harekete geçmek istemekte fakat Resûlullah (s) tarafından sabırlı davranmaları hususunda uyarılmaktaydılar. Hicretin yedinci ayında "Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihat için izin verildi. Şüph yok ki Allah'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter."²¹ âyeti nâzil olduktan sonra rahatsız edilen Müslümanlar karşı saldırıya geçerek pasif durumdan çıkmış ve almış oldukları izinle Müşrik ve diğer düşmanlara karşı gazve ve seriyyeler gerçekleştirmeye başladılar.²²

Hz. Peygamber döneminde yirmi altı veya yirmi yedi gazve;²³ kırk yedi, elli beş, elli yedi²⁴ veya yetmiş seriyye²⁵ gerçekleşmiştir. Sayıların farklı olmasında aynı istikamette birden fazla seriyyenin olması, bir komutanın birden fazla seriyyeye gönderilmesi ve oluşan isim karışıklıkları neden olarak ifade edilmiştir.²⁶

Hz. Peygamber savaş izni çıktıktan sonra değişik sahâbîlerin komutasında seriyyeler düzenlemiş, Müslümanların sahip olduğu potansiyeli göstermiş, düşmanlardan gelen saldırı ve tacizlere sessiz kalınmayacağını beyan etmiştir.

3. HZ. PEYGAMBER'İN SERİYYELERİNDE SANCAK (LİVÂ) KULLANIMI VE SANCAKTAR SAHÂBÎLER

Resûlullah (s) sancak veya livayı kullanmayı adet haline getirdiğinde bazı hususlara dikkat etmiştir. O, seriyye ve gazve öncesi seçtiği kimseleri özenle seçmiş, seçilenlerin lider, önder ve kitlelere yol gösterebilecek yapı ve karakterde olmalarını tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in seçtiği sahâbîlerin durumları incelendiğinde onların cesur, kahraman, komutan olmaları ön plana çıkmış, tercih edilen ashâbın lider karaktere sahip kimseler olduğu gözlemlenmiştir. Onun uygulamalarına bakıldığında sancaktar olarak seçilen kimselerin İslâm öncesi dönemde benzer özellikleri olduğu görülmektedir.²⁷

Ayrıca Hz. Peygamber câhiliye dönemde livâ görevi uhdesinde olan Abdüddâroğullarından²⁸ Mus'ab b. Umeyr'in bu vazife ile görevlendirilmesi onun bazı geleneklere dikkat ettiğini göstermiştir.²⁹

¹⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/125; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/58; Ezrakî, Ebü'l-Velid Muhammed b. Abdullah, *Ahbâru Mekke ve ma cae fiha mine'l-asar*, thk. Rüşdi es-Salih Melhese, 2. Basım., (Cidde, 2005), 1, 87, 415.

²⁰ *İslâm Medeniyet Tarihi*, edt. Mehmet Şeker, 15 Cilt, (İstanbul, Siyer Yayınları, 2018), 1/333.

²¹ el-Hac, 22/29.

²² *İslâm Medeniyet Tarihi*, 1/334.

²³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/7; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/3; Hüseyin Algül, "Gazve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları 1996), 13/488.

²⁴ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/7; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/3.

²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî Şâmî, *Sübülü'l-hüda ve'r-reşad fi sireti hayri'l-ibad* thk. Abdülazîz Abdülhalik Hilmi, 12 Cilt. (Kahire, Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1997), 6/11.

²⁶ Serdar Özdemir, "Seriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 36/566.

²⁷ Kettânî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, 1/488.

²⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekka, v dğr., 4 Cilt (Beyrut, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, ts), 1/137

Resûlullah'ın (s) ihtilafı olmasına rağmen ilk seriyyesi hicretten yedi ay sonra Ramazan ayı başında³⁰ (Mart 623) Ebu Cehil'in de bulunduğu üç yüz kişilik Kureyş kervanını yakalamak için amcası Hz. Hamza'nın komutasında otuz kişilik bir birliktir. Sîfü'l-Bahr'e varan Hz. Hamza, Kureyş kervanı ile karşılaştı. Ancak her iki tarafın müttefiki olan Cüheyne kabilesinin reisi Mecdî b. Amr'ın araya girmesi ile taraflar arasında muhtemel çatışma engellenmiş oldu.³¹ Hz. Peygamber bu seriyyede beyaz renkli sancağı (livâ)³² veya bayrağı (râye)³³ Hamza b. Abdülmüttalib'e vermiş o da sancaktar olarak Ebu Mersed el-Ğanevi'yi görevlendirmişti.³⁴ Yani bu sahâbî mezkûr seriyyede sancaktar olarak görev yaptı.³⁵ Hz. Peygamber ilk defa düşmana karşı göndermiş olduğu birliğe sancak vermiştir. Bu gelenek devam etmiş, birçok seriyye ve gazvede bazen birden fazla sancak ve sancaktar yer almıştır. Hz. Hamza liderlik ve komutanlık gibi sahip olduğu özellikleri ile İslâm'da ilk olabilecek seriyyede Resûlullah (s) tarafından kendisine sancak verilmiş, daha sonraki seriyye ve gazvelerde genellikle bu usule göre hareket edilmiştir.

Hz. Peygamber hicretten sekiz ay sonra Şevval ayında Ubeyde b. Haris'in komutasında Ebu Süfyan Sahr b. Harb b. Ümeyye'nin veya Mikraz b. Hafs veya İkrime b. Ebû Cehil'in idare ettiği ve iki yüz kişiden oluşan Kureyş kervanını yakalamak için bir seriyye düzenledi.³⁶ Seriyye de Mistah b. Üsâse, Müslümanlar adına bayrak (râye) beyaz renkli³⁷ bir sancak (livâ)³⁸ taşımıştır. Her iki taraf Rabiğ vadisinde karşılaştı.³⁹ Seriyye okçuların karşılıklı ok atışları ile sonuçlandı.⁴⁰ Seriyye esnasında çatışma olmadı. Seriyyenin en önemli özelliği İslâm adına ilk okun atılması oldu. Oku, Sa'd b. Ebû Vakkâs attı.⁴¹

Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu ayında Zilkade ayında Harrâr bölgesinden geçecek olan altmış kişiden oluşan Kureyş kervanının durumunu öğrenmek ve önünü kesmek amacıyla Sa'd b. Ebû Vakkâs komutasında sayıları sekiz⁴² veya yirmi⁴³ kişiden oluşan bir birlik gönderdi.⁴⁴ Seriyye öncesinde Hz. Peygamber sancağı (livâ) Sa'd b. Ebû Vakkâs'a⁴⁵ veya beyaz renkli sancağı (livâ) Mikdâd b. Amr'a vermiştir.⁴⁶ Gönderilen birlik Harrâr bölgesine varmış, herhangi bir çarpışma yaşanmadan geri dönmüştür.⁴⁷

Uhud gazvesi'nden sonra Katan seriyyesi gerçekleşti. Seriyyenin zamanı ile ilgili olarak hicrette otuz beş ay sonra Muharrem ayında veya 3/625 veya 4/625 şeklinde rivayetler yer

²⁹ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3 Cilt, (Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1984),1/58; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/264; İbn Sa'd, Ebû Abdillah el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 9 Cilt. (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990),2/10.

³⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/9; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/3.

³¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/245.

³² Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/9; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/245, 246; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/3; Muhammed Seyyid Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, (Kahire, ez-Zehra li'l-İlmi'l-Arabi, 1990), 36.

³³ Halife b. Hayyat, Ebû Amr eş-Şeybani, *Tarih*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, 2. Basım., (Riyad, Daru Taybe,1985), 62; Süheyli, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, thk. Mecdî b. Mansur b. Seyyid el-Şûrâ, 4 Cilt. (Lübnan, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 3/35

³⁴ Musa b. Ukbe b. Ebû Ayyaş Esedî, *el-Megazi*, (Rabat, Câmiatu İbn Zühr, 1994), 118; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/245; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* 5/26; İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî, *ed-Dürer fi ihtisari'l-megazi ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, 2. Basım., (Kahire, Dâru'l-Ma'ârif, 1983), 96-97.

³⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/9; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/477; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1008.

³⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/10; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4.

³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4.

³⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/10.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4; Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, 38.

⁴⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/477.

⁴¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/10; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/241; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/4.

⁴² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/251.

⁴³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/11.

⁴⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/11; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/477.

⁴⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/11.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

⁴⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/11; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/251; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

almaktadır.⁴⁸ Uhud gazvesi Müslümanların aleyhine sonuçlanınca Necid bölgesi civarında Gamre ve Feyd mıntıkasında Katan Dağı eteklerinde ikamet eden Benî Esed kabilesi cesaretlenip Müslümanlar üzerine saldırı yapmayı planlamışlardı. Esedoğulları reislerinden Tuleyha b. Huveylid ve kardeşi Seleme, Medine'ye baskın yapmak için harekete geçtiler. Müşriklerin yaptıklarından haberdar olan Hz. Peygamber yüz elli kişilik bir kuvvetle Ebû Seleme'yi görevlendirip mezkûr kabilenin yaşadığı bölgeye bir seriyye düzenledi. Seriyye de sancağı (livâ) komutan Ebû Seleme'ye verdi. Seriyye de çok sayıda ganimet ele geçirildi. Düzenlenen seriyyede Mes'ud b. Urve şehit oldu. Müslümanlar bunun dışında kayıp vermeden geri döndüler.⁴⁹

Hız. Peygamber 7/629 yılında Gatafanlılar'ın Medine'ye saldırı hazırlığı yaptıklarının haberini aldı. Ashabıyla istişarede bulunan Resûlullah (s) Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de taysiyeleri üzerine Beşîr b. Sa'd komutasında otuz kişilik bir birlik oluşturdu. Sancağı (livâ) Beşîr b. Sa'd'a verip, seriyyeyi savaş hazırlığı içerisinde olan Cinâb ve Yümn'de yer alan Gatafanlılar üzerine gönderdi. Bu arada Uyeyne b. Hısn Gatafanlılar ile iş birliği içerisinde idi. Müslüman birliğin geldiğini duyan Gatafanlılar dağılıp kaçtılar. Bir rivayete göre ise savaşın mağlup oldular. Müslümanlar seriyye neticesinde esir ve ganimetlerle geri döndüler.⁵⁰

Resûlullah (s) 8/629 yılında Amr b. el-Âs komutasında bir seriyye (Zâtüselasil) düzenledi. Seriyyenin gayesi Belî, Kudaâ, Uzre, Belklayn, Âmile, Lahm Cüzâm, Kelb ve Gassânî kabilerden müteşekkil bir birliğin Medine'ye saldırmak için bir araya gelmeleriydi. Haberi alan Hz. Peygamber Amr b. el-Âs komutasında üç yüz kişilik bir askeri birlik oluşturdu. Amr b. el-Âs'a beyaz bir sancak (livâ) ve siyah bir bayrak (râye) verdi. Düşmanların toplandıkları yerin yakınına varan Müslümanlar onların sayıca çok kalabalık olduklarını öğrenince Hz. Peygamber'den destek birlik göndermesi talebinde bulundular. Resûlullah (s) aralarında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in de olduğu Ebû Ubeyde b. Cerrâh komutasında iki yüz kişilik takviye bir birlik daha gönderdi. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a hareket etmeden önce sancak (livâ) verdi. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın maiyetindeki birlik Amr b. el-Âs'ın olduğu birliğin yanına vardı. Kısa süreli komutanın kim olacağı tartışması yaşandı. Tartışma Amr b. el-Âs'ın komutan olması yönünde karar verilmesi ile neticelendi. Savaş öncesi düşmanların haber alması nedeniyle bazı gruplar gaza yerinden ayrılmışlardı. Çatışma Müslümanların galibiyeti ile sonuçlandı. Bölgede birkaç gün kaldıktan sonra ele geçirilen esirler ve ganimetler ile Medine'ye dönülmüştür.⁵¹

Hız. Peygamber 8/630 Huneyn gazvesinde mağlup olan müşriklerin Evtâs, Tâif ve Nahle'de toplandıklarının haberini aldı. Gelen haber üzerine Ebû Âmir el-Eş'ar'ı sancak (livâ) verip Evtâs'a gönderdi. Kendisi de Tâif'e gitti. Ebû Âmir yaralanıncaya kadar düşmanla kahramanca muharebe etti. Öleceğini anlayınca yeğeni Ebû Musa'yı komutan tayin ettikten kısa bir süre sonra şehid oldu.⁵²

Hız. Peygamber 9/630 yılında Hz. Ali'nin komutasında yüz elli kişilik bir seriyye düzenledi. Seriyyenin gönderiliş gayesi Tay kabilesine ait el-Füls putunun yok etmektir. Hz. Ali'ye siyah bayrağı (râye) ve beyaz sancağı (livâ) verdi. Seriyye esnasında bayrağı (râye) Sehl b.

⁴⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/340; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/38; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/ 54; Mustafa Âsım Köksal, *İslam Tarihi: Hazreti Muhammed (a.s) ve İslamiyet: Medine Devri*, 3. Basım., 9 Cilt. (İstanbul, Işık Yayınları, 1987), 3-4, 597.

⁴⁹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/340-346; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/38-39; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/54-56; Mustafa Âsım Köksal, *İslam Tarihi*, 3-4/598; Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, 67; Ahmet Önkâl, "Katan Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2022), 25/28.

⁵⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/727-731; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/91-92; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-Rusül ve'l-Mülük*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, 2. Basım., 11 Cilt. (Mısır, Dârû'l-Maârif, 1968), 3/23; İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihabüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, dirase ve tahkik Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, 9 Cilt. (Beyrut, Darû'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1/163; Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, 108.

⁵¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 2/769-774; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/272-273; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 99-100; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/488.

⁵² Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/915-916; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/97; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/115-116; Taberî, *Tarih*, 3/79-80.

Huneyf sancağı (liva) Cebbar b. Sahrü's-Sülemî' taşımıştır. Seriyye Tay kabilesine ait putu yıkıp birçok esir ve ganimet ile Medine'ye döndü.⁵³

Hz. Peygamber 10/631'de Hz. Ali'yi üç yüz kişilik bir birlikle Yemen'de yer alan Mezhic kabilesine İslâm'a davet etmek için gönderdi. Resûlullah (s) sefer öncesi ona bir sancak (livâ) verdi. Hz. Peygamber göndermiş olduğu kabilenin kendileriyle savaşmadıkları müddetçe onlarla savaşılmamasını tenbih etti. Yemenliler Müslümanlara saldırınca Hz. Ali elindeki sancağı Mes'ud b Sinân es-Sülemî'ye vermiştir. Resûlullah (s) Hz. Ali'ye hac mevsimine kadar Yemen'de kalıp hac zamanı Mekke'ye gelmesini söyledi.⁵⁴

Hz. Peygamber 11/632'de Üsâme b. Zeyd komutasında Suriye bölgesine göndermek üzere bir seriyye düzenlemeyi düşünmüştü. Bu maksatla Hz. Peygamber kendi eliyle Üsâme b. Zeyd'e sancak (livâ) vermişti. Ancak Hz. Peygamber'in hastalığının şiddetlenmesi ve akabinde vefat emesi nedeniyle planlanan sefer Hz. Ebû Bekir zamanında gerçekleşti.⁵⁵

Hz. Peygamber düzenlemiş olduğu seriyyelerin bazılarında ordu komutanı olarak belirlediği kişilere sancak vermiş, onları belirlenen hedefe göndermiştir. Resûlullah'ın (s) sancaktar olarak seçtiği kişiler liderlik vasfına sahip, cesaret ve şecaati ile temayüz etmiş, maiyetindeki birliklere komutanlık yapan kişiler olmuştur. Benzer uygulama İslâm öncesi dönemde yer almış, orada da sancak verilen zatlar yiğitlik, cesaret ve kahramanlığı ile ön plana çıkanlar olmuştur.⁵⁶ Hz. Peygamber sancak verilip sancaktar olarak seçtiği sahâbîlere bakıldığında Hz. Hamza ve Hz. Ali gibi cesaret ve kahramanlığı ile meşhur olanları seçtiği gibi Hz. Üsâme gibi gençleri de tercih ederek gençleri de cesaretlendirmiştir.

4. HZ. PEYGAMBER'İN GAZVELERİNDE SANCAK KULLANIMI VE SANCAKTAR SAHÂBİLER

Hicretten on bir veya on iki ay sonra⁵⁷ Ebvâ (Veddân) gazası meydana geldi.⁵⁸ Gazve daha önceki seriyyelerde olduğu gibi Kureyş kervanlarını gözetlemek ve onları rahat hareket edebilmelerini engellemek için bizzat Hz. Peygamber idaresinde tertip edilmiştir.⁵⁹ Bu gazada Hz. Peygamber beyaz renkli sancağı (livâ) Hamza b. Abdülmuttalib'e vermiş, Hz. Hamza sancaktarlık görevinde bulunmuştur.⁶⁰ Hz. Peygamber komutasında yola çıkan birlik Ebva'ya varmış, Kureyş kervanına tesadüf etmemiş ancak Benî Demre lideri Mahşî b. Amr ed-Damrî ile karşılıklı saldırmamazlık antlaşması yaparak geri dönmüştür.⁶¹

Hicretten on üç ay sonra Buvât gazası meydana geldi. Hz. Peygamber Mekke-Suriye ticaret yolunu kontrol altında tutmak ve Kureyş kervanlarının rahatça geçişlerine engel olmak maksadıyla iki yüz kişilik bir kuvvetle Ümeyye b. Halef'in muhafızlığını yaptığı kervana müdahale etmek maksadıyla gazayı düzenlemiştir. Resûlullah (s) Buvât gazvesi'nde beyaz renkli sancağı (livâ) Sa'd b. Ebû Vakkâs'a vermiş, Hz. Sa'd, sancaktarlık yapmıştır.⁶² Hz. Peygamber Medine'den yaklaşık 80 km uzaklıkta olan Buvât denene yere gelince kervanın geçmiş olduğunu öğrendi. Müslümanlar müşriklerle karşılaşmadan salimen geri dönmüşlerdir.⁶³

Hicretten on üç ay sonra Sefevân (I. Bedir) gazvesi meydana geldi.⁶⁴ Kürz b. Câbir el-Fihri, Medine'ye üç mil uzaklıkta olan el-Cemmâ'da yer alan Müslümanlara ait deve sığırlardan

⁵³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/984-989; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/124; Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, 136.

⁵⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1079-1083; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/127-128.

⁵⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1117-1127; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/253; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/145-147.

⁵⁶ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi, et-Terâtibu'l-İdariyye*, çev. Ahmet özel, 2. Basım., 2 Cilt (İstanbul, İz Yayıncılık, 2003), 1/488.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

⁵⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/11-12

⁵⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

⁶¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/343.

⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5; İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk: Ebi'l-Fida Abdullah el-Kadî, 11 Cilt. (Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye,1987), 2/11.

⁶³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/343.

⁶⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/5.

oluşan sürüye saldırmış ve onları alıp götürmüştü. Haberi alan Resûlullah (s) bir ordu hazırlayıp Kürz b. Câbir'i yakalamak için harekete geçti. Hz. Peygamber gazve öncesi Hz. Ali'ye beyaz sancak (livâ) vermiş, Hz. Ali sancaktarlık görevinde bulunmuştur.⁶⁵ Sürüye zarar verenler, Bedir'e yakın bir vadi olan Sefevân'a kadar takip edildi. Ancak Kürz b. Câbir, Resûlullah (s) gelinceye kadar gitmiş ardından Medine'ye geri dönülmüştür.⁶⁶

Hz. Peygamber'in hicretinden yaklaşık on altı ay sonra (2/623) Uşeyre gazvesi meydana geldi.⁶⁷ Bu gazve Ebû Süfyân idaresindeki Kureyş kervanını ele geçirmek için düzenlendi. Hz. Peygamber muhacirlerden oluşan yüz elli-iki yüz kişilik bir birlikte yola çıktı. Resûlullah (s) beyaz sancağı (livâ) Hz. Hamza'ya verdi.⁶⁸ Müslümanlar Uşeyre denen yere ulaştıklarında kervanın geçtiğini öğrendiler. Müslümanlar harekete geçmiş Uşeyre'ye kadar gelmiş ancak Kureyş kervanına ulaşamamıştı.⁶⁹ Uşeyre'de Müdlicoğulları ve Benî Damre ile karşılıklı saldırmamazlık antlaşması yapılmış ardından Medine'ye geri dönülmüştür.⁷⁰

Uşeyre gazvesi'nden birkaç ay sonra 2/624' de Medine'ye Ebû Süfyân başkanlığın büyük bir kervanın Suriye'den dönmekte olduğu haberi geldi.⁷¹ Bu kervanda neredeyse her Mekkeliye ait hisse bulunmaktaydı.⁷² Hz. Peygamber, Kureyş kervanı hakkında Medineli Müslümanlara bilgi verip kervana baskın yapılacağı yönünde bilgi verdi.⁷³ Gerekli hazırlıklar yapıldı. Bu arada Ebû Süfyân Müslümanların kervana saldıracakların dair haber aldı. Gelen bilginin ardından Kureyş'e haber yollayıp yardım talebinde bulundu.⁷⁴ Ebû Süfyân daha sonra Kureyş kervanının kurtulduğu haber verse de⁷⁵ Kureyşliler bunu Müslümanları yok etmek için fırsat bilip hazırlıklarını tamamlayıp savaşmak için yola çıktılar. Resûlullah (s) yaklaşık üç yüz kişilik bir birlikte sefere çıktı.⁷⁶ Hz. Peygamber Bedir gazvesi'ne giderken üç sancak (livâ) dolayısıyla üç sancaktar görevlendirmişti. Bunlar muhacirlerden Mus'ab b. Umeyr beyaz renkli sancağı (livâ),⁷⁷ Hazreçliler'den Hubâb b. Münzir, Evsliler'den ise Sa'd b. Muâz'dı.⁷⁸ Hz. Ali'nin de Bedir'de Hz. Peygamber'e hem koruma görevi hem de sancaktarlık yapmış,⁷⁹ Ukab⁸⁰ adlı siyah renkli bayrağı (râye) taşıdığı rivayet edilmiştir. Ayrıca ensarın taşıdığı bayrağında (râye) siyah renkli olduğu zikredilmiştir.⁸¹ Bedir gazvesi Müslümanların galibiyeti ile sonuçlanmış, başta Ebû Cehil, Utbe ve Şeybe'nin aralarında olduğu Mekke müşriklerinden ileri gelen zatlar öldürülmüş, gazve Müslümanların kesin zaferi ile neticelenmiştir.⁸²

Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince burada meskûn bulunan Yahudilerle bir antlaşma yapmıştı.⁸³ Toplumsal mutabakatı olup Müslüman ve Yahudileri karşılıklı olarak ilgilendiren birçok maddesi olan antlaşma Yahudiler tarafından bozulmuştur. Yapılan antlaşma maddelerinden birine göre Medine'ye saldırı olursa düşmana karşı ortak hareket edilecek şayet

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/6; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/11

⁶⁶ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/25; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/6.

⁶⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/12; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/6.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/6; Taberî, *Tarih*, 2/408; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/11

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/257; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/8; Belâzurî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1/344.

⁷⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/12-13; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 6-7.

⁷¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/27; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/31.

⁷² Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/12-13; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/6-7.

⁷³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/20; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/257-258; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 8-9.

⁷⁴ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/28; Belâzurî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 2/347.

⁷⁵ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/43-44; Taberî, *Tarih*, 2/438.

⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 8.

⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/264; Kilaî, Ebü'r-Rebi' Süleyman b. Musa, *el-İktifa' fi megazi Resulillah ve's-selaseti'l-hulefa*, thk. Mustafa Abdülvahid, 2 Cilt. (Kahire, Mektebetü'l-Hanci, 1970), 2/18.

⁷⁸ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/58; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/10.

⁷⁹ İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 102-103; İbn Seyyidünnas, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed, *Uyunü'l-eser fi fününi'l-megazi ve's-şemail ve's-siyer*, thk. Muhammed el-İdü'l-Hatrávî, Muhyiddin Müstü, Dârü't-Türas, 2 Cilt. (Medine, Dârü't-Türas, 1992), 1/383; Abdülhamid Şakir, *Gazavatü'r-Resûl (s.a.v)*, Lübnan, 1996, 19.

⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/264; Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Ali Muhammed Bicâvî, *Eyyamü'l Arab fi'l-İslâm*, (Beyrut, Darü'l-Ceyl,1988),12.

⁸¹ Kilaî, *el-İktifa*, 2/ 18.

⁸² Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/19-172; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/257-306; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/8-20; Taberî, *Tarih*, 2/421-479.

⁸³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1/176; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/21.

ortak hareket edilmeyecekse düşmana yardım edilmeyecekti.⁸⁴ Müslümanların Bedir galibiyeti onları rahatsız etmişti.⁸⁵ Kaynukâ çarşısında Müslüman kadına yönelik yaşanan menfur durum ise bardağı taşırmış, yaşanan gelişmeler üzerine Hz. Peygamber Kaynukâ oğullarını kuşatmıştır. Hz. Peygamber kuşatma öncesi beyaz renkli sancağı (livâ) Hamza b. Abdülmüttalib'e vermiş,⁸⁶ Hz. Hamza, Yahudiler üzerine düzenlenen gazada sancaktarlık yapmıştır. On beş gün süren kuşatmanın ardından ve câhiliyede müttefikleri olan Abdullah b. Übey b. Selûl'ün araya girmesiyle haklarında sürgün kararı verilmiş, Kaynukâ oğulları Medine'den sürülmüştür.⁸⁷

Hz. Peygamber Bedir gazvesi'nden döndükten bir hafta sonra 2/624⁸⁸ Süleym ve Gatafan oğullarının Medine'ye sekiz beridlik bir mesafede Karkaratü'l-Küdr'de toplandıklarının haberini aldı. Gelen haberin ardından iki yüz kişilik bir kuvvetle Hz. Ali'ye beyaz sancak (livâ) vererek Medine'den yola çıktı. Küdr mevkiine gelince kimseyi bulamadı. Adamlarını keşif yapmaları için civar yerlere gönderdi. Burada üç gün kalındıktan sonra geri dönüldü. Ayrıca Hz. Peygamber'e hizmet eden Yesâr⁸⁹ bu sefer esnasında esir olarak ele geçirilmişti.⁹⁰

Mekke müşrikleri 2/624'te gerçekleşen Bedir gazvesi'nde ağır bir mağlubiyet almıştı. Alınan mağlubiyeti sindiremeyen Kureyş müşrikleri intikam almak için hazırlıklara başladılar. Hz. Peygamber müşriklerin saldırı hazırlığında olduğunu öğrenince gerekli hazırlıkları yapmış, onlara karşı aynı Bedir de olduğu gibi Müslümanları düşman saldırısına karşı hazırlamaya başladı. Hz. Peygamber Medine'de kalıp savunma savaşı yapmaktan yana olsa da Bedir gazvesi'ne katılamayan gençlerin meydan savaşı istemleri üzerine yaklaşık bin kişilik bir kuvvetle üç bin kişiden oluşan müşrik ordusuyla harb etmek için 3/625'te Uhud dağına doğru yola çıktı. Yolda münafıkların lideri Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kendi görüşü kabul edilmediği gerekçesiyle üç yüz adamıyla Müslümanlardan ayrılması üzerine yedi yüz kişilik bir birlikte yoluna devam etti. Hz. Peygamber Uhud gazvesi'nde üç sancak (livâ) bağladı. Sancağın birini Evs kabilesinde Useyd b. Hudayr, Hazrec kabilesinden Hubbâb b. Münzir veya Sa'd b. Ubâde'ye diğerini ise Mus'ab. b. Umeyr'e verdi.⁹¹ Halife b. Hayyat, ensara ait bir bayrak (râye) olduğunu, bu bayrağın Hz. Aişe'ye ait Yemen bürdesinden, isminin Ukab, bayrağı taşıyanın ise Münzir b. Amr olduğunu ifade etmiştir.⁹² Ancak bu bilgi diğer tarih kaynaklarında yer almamıştır. Hz. Peygamber, Mus'ab şehid olunca sancağı Hz. Ali'nin almasını söylemiştir. Uhud gazvesi ilk başta Müslümanların başarılı mücadelesi ile geçti. Ancak Ayneyn tepesindeki okçuların vazifelerini ihmal etmelerinden dolayı Müslüman ordusu panikledi. Müslümanların dağıldığını gören ve meydanı terk eden düşmanlar geri döndü. Ayneyn tepesi ile geri dönen Mekke müşrikleri arasında kalan Müslüman önemli kayıplar verdiler. Zor durumda kalan Müslüman birlikler Uhud dağı eteklerine çekilmek suretiyle daha fazla bozguna uğramaktan kurtuldular. Böylece iki ordu birbirinden ayrıldı ve savaş nihayete erdi. Savaş Müslümanların aleyhine neticelendi.⁹³

Uhud gazvesi'nden sonra 3/625 müşriklerin Medine'ye saldırma ihtimaline karşı tedbir amacıyla Hamrâülesed gazvesi meydana gelmiştir. Hz. Peygamber Uhud gazvesi'nin ardından Medine'ye geldikten bir gün sonra müezzini Bilal-i Habeşi'ye emrederek Uhud gazasına katılanların bir araya gelerek müşriklere karşı hala güçlü ve zinde olduğunu göstermek

⁸⁴ Muhammed Hamidullah, *Mecmuatü'l-vesaiki's-siyasiyye li'l-ahdi'n-nebevi ve'l-hilafe*, 5. Basım., (Beirut, Dârü'n-Nefâis, 1985), 62.

⁸⁵ Casim Avcı, "Kaynukâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, TDV Yayınları, 2022), 25/88.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/22; İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser*, 1/445; Abdülhamid Şakir, *Gazavatü'r-Resûl (s.a.v)*, 38.

⁸⁷ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/176-180; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/21-22; Taberî, *Tarih*, 2/479-483; İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser*, 1/443-445.

⁸⁸ Taberî, *Tarih*, 2/483.

⁸⁹ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/183.

⁹⁰ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/182-184; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/23; Taberî, *Tarih*, 2/ 483-484; Abdülhamid Şakir, *Gazavatü'r-Resûl (s.a.v)*, 39.

⁹¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/70; İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 147; Kilaî, *el-İktifa*, 2/ 91; Bicâvî, *Eyyamü'l Arab fi'l-İslâm*, 35.

⁹² Halife b. Hayyat, *Tarih*, 67.

⁹³ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/199-334; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/28-30; Taberî, *Tarih*, 2/499-533; Kilaî, *el-İktifa*, 2/87-111.

maksadıyla onların ardından Hamrâülesed'e gitmiş ve burada üç gün bekledikten sonra tekrar Medine'ye dönmüştür. Bu sefer esnasında sancağı (livâ) Hz. Ebubekir veya Hz. Ali'nin taşıdığı rivayet edilmiştir.⁹⁴

4/625 Safer ayında elim bir hadise olan Bi'rimaüne olayı gerçekleşti. Buradan kurtulan Amr b. Ümryye ed-Damrî, Resûlullah (s) yaşananları haber vermek için Medine'ye dönerken kendilerine saldıranlardan olduğu zannettiği Benî Âmir kabilesinden yeni Müslüman olmuş iki kişiyi öldürmüştü. Hz. Peygamber, Yahudi Benî Nadîr'e giderek daha önceden yapılmış olan antlaşma gereği yanlışlıkla öldürülenler için diyete katılmalarını istedi. Benî Nadîr ilk önce diyeti ödemeyi kabul etmesine rağmen daha sonra duvar dibinde oturan Hz. Peygamber'e karşı suikast planı tertip etti. Başka bir rivayete göre ise Kureyş'ten bir suikastçının Yahudi hahamları arasına girerek Resûlullah'a (s) soru sormak bahanesiyle yaklaşp onu öldürme planı yapmışlardı. Neticede her iki durum Hz. Peygamber'e karşı suikast tertibiydi. Resûlullah (s) kendisine karşı tasarlanan durumu öğrenmiş, haber vermeden yanlarından ayrılmıştı. Hz. Peygamber Benî Nadîr'e haber göndermiş on gün içinde Medine'den ayrılmalarını istedi. Yahudiler şehri terk etmek için hazırlıklara başladılar. Ancak Abdullah b. Übey b. Selûl yanlarına gelip, onlara yardım edeceği yönünde haber vermesi üzerine Benî Nadîr şehirden ayrılmak yerine Müslümanlara karşı savaş hazırlığına giriştiler. Onların bu tavrı üzerine Hz. Peygamber üzerlerine yürüdü, muhasara etti. Abdullah b. Übey'den verdiği sözü tutmadı. On beş günlük kuşatmanın ardında Benî Nadîr yanlarına aldıkları eşyalar ile Medine'den ayrılıp Suriye, Ezriat ve Hayber bölgesine gittiler. Benî Nadîr kuşatması esnasında Müslüman birliğin bayrağını (râye) Hz. Ali taşımıştır.⁹⁵

Uhud gazvesi'nden sonra Mekkeli müşriklerin lideri Ebû Süfyân savaş meydanını terk ederken: Ey Muhammed! Önümüzdeki yıl Bedir'de seninle tekrar karşılaşacağız" şeklinde tehditler savurarak alandan ayrılmıştı. Onun küstah çağrısına Hz. Peygamber "inşallah" diye karşılık vermişti. Bedrül-Mev'id ⁹⁶ gazvesi denen bu sefer 4/626'da gerçekleşti. Aradan bir yıl geçtikten sonra Hz. Peygamber sancağı (livâ) Hz. Ali'ye verip bin beş yüz kişilik bir kuvvetle Zilkade ayının başında belirlenen yere gitti. Burada sekiz gün kaldı. Ebû Süfyân kuraklığı bahane edip çıkmış olduğu yoldan geri döndü. Hz. Peygamber burada kurulan pazardan ticaret yapıp savaş olmadan, ticarî kazanç elde edip geri döndü.⁹⁷

Daha önceden Medine'den sürgün edilen Benî Nadîr Yahudileri, Mekke deki müşrikleri teşvik ve tahrik ederek Müslümanlar üzerine Kureyş'in yanına Gatafan, Fezâre, Süleym, Kinâne ve Sakîf gibi kabilelerin de bir araya gelmesiyle 5/627 yılında saldırı planı yaptılar. Hz. Peygamber gelen haberin ardından ashâbı ile istişare etti. İstişare neticesinde Medine etrafına hendek kazılıp şehrin savunulmasına karar verildi. Bir hafta içerisinde hendekler kazıldı ve üç bin kişilik bir birlik savunma savaşı yapmak üzere hazırlandı. Yola çıkan Kureyş ordusu Medine'ye yaklaşınca beklemedikleri bir manzara ile karşılaştı. Hendekler nedeniyle düşman birlikleri şehre giremedi. Zaman zaman ufak çaplı çatışmalar yaşansa da müşrikler açısından bir netice elde edilemedi. Yirmi gün devam eden kuşatmanın ardın müşrik ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Kuşatmanın son günlerinde etkili olan fırtına ve kuşatmanın da beklenen de uzun sürmesi ve Müslümanların göstermiş olduğu direnişin de etkisiyle Mekke müşrikleri başarısız bir biçimde geri dönmek zorunda kaldı. Hz. Peygamber, müşriklere karşı hazırlamış olduğu orduda muhacirler adına sancağı (livâ) Zeyd b. Hârise, ensar adına Sa'd b. Ubâde taşımıştır.⁹⁸

Resûlullah (s) Hendek gazvesi dönüşü 5/627 Bilal-i Habeşî'yi çağırarak ikindi namazının Benî Kurayza'da kılınacağı ilan etmesini istedi. Bu durumun nedeni olarak Benî Kurayza'nın diğer iki Yahudi kabilesi gibi verdikleri sözü bozarak düşmanla iş birliği yapmalarıydı. Hz.

⁹⁴ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/334-340; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2737-38; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1/413; Abdülhamid Şakir, *Gazavatü'r-Resûl (s.a.v)*, 59

⁹⁵ Vâkidî, *Meğâzî*, 2/496-525; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/244-266; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 57-59; Taberî, *Tarih*, 2/581-594.

⁹⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1/417; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/421,573.

⁹⁷ Vâkidî, *Meğâzî*, 1/384-391; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/220-223; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*,2/45-46; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/573.

⁹⁸ Vâkidî, *Meğâzî*, 2/440-496; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/224-243; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 50-57; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1/427-433; Taberî, *Tarih*, 2/564-581.

Peygamber üç bin kişiden müteşekkil bir birlikle sancağı (livâ) Hz. Ali'ye vererek Benî Kurayza'nın ikamet ettiği yere doğru hareket etti. Bu arada münafıklar Benî Kurayza'yı Müslümanlar aleyhine kışkırtıp direnmeleri, teslim olmamaları ve kendilerine yardım edecekleri yönünde söz verdiler. Benî Kurayza muhasara edildi. Kuşatma on beş veya yirmi beş gün devam etti. Münafıklar vaad etmiş oldukları yardımda bulunmadılar. Yaşananların ardından Yahudiler hakem tayin edilip onun vereceği karara uyacaklarını bildirdiler. Benî Kurayza'nın müttefiklerinden olan Sa'd b. Muâz hakem olarak belirlendi. O, savaşabilecek durumda olanların öldürülmesi, geri kalanların ise esir olarak Müslümanlara verilmesi yönünde kara verdi. Onun verdiği hüküm hem Kur'an hem de Tevrat'a uygun bulundu.⁹⁹ Bu şekilde Medine'de antlaşma yapıp da ihanet eden Yahudi grup kalmamış oldu.

H. Peygamber Kureyş'in düzenli olarak kullandığı ticaret güzergâhına yönelik akınlar düzenleyip onların rahatça ticarî faaliyette bulunmalarını engelledi. Bu husus müşrikleri farklı yollar aramaya sevketti. Resûlullah (s) çabaları Kureyş'i olumsuz etkilemiş onlar da bu durumdan rahatsız olmuşlar ve Kızıldeniz sahilindeki müttefikleri olan Müstalikoğulları'ndan Medine'ye saldırı yapmaları için yardım talebinde bulunmuşlardı. Müstalikoğulları Kureyş'in kışkırtmasıyla civar kabilelerden destek alarak Müslümanlar üzerine saldırı planı yapmaya başladılar. H. Peygamber, Müstalikoğulları'nın saldırı planını haber alınca yedi yüz kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Müreysi gazvesi de denen gazve 5/627'de vuku buldu. H. Peygamber bu seferde iki sancak kullandı. Muhacirler adına bayrağını (râye) Hz. Ebubekir'e ensarın bayrağını (râye) ise Sa'd b. Ubâde'ye verdi. H. Peygamber düşman üzerine ani baskın yaparak onları etkisiz hale getirdi. Gazve sonunda çok sayıda ganimet ele geçirildi. Esirler arasında olan kabile reisinin kızı Cüveyriye Müslüman olup Resûlullah (s) ile evlenince Müslümanlar arasında taksim edilen esirler bağışlanıp hürriyetlerine kavuşmuşlardır.¹⁰⁰

Resûlullah (s), Medine civarında uygun bir mera bulamadığı için Medine-Suriye yolunda Gâbe mevkiinde kendisine ait yirmi sağmal deveyi otlatıyordu. Gatafân kabilesinin Fezâre koluna mensup olan Uyeyne b. Hısn bir gece buraya baskın yaparak devleri gütmekte olan Ebû Zerr'in oğlunu şehid edip eşi Leylâ'yı ve develeri gaspedip kaçtı. Bu baskınını Abdurrahman b. Uyeyne veya Ümmü Kırfe tarafından tertip edildiği Uyeyne b. Hısn'ın baskına sonradan iştirak ettiği bilgisi de yer almaktadır.¹⁰¹ Olaydan haberdar olan H. Peygamber ilk önce Sa'd b. Zeyd komutasında sekiz kişilik bir birliği baskın yapanların peşinden gönderdi. Ardından dört yüz, beş yüz veya yedi yüz kişilik bir birlikle yola çıktı. Gâbe (Zûkared) gazvesi 6/627'de meydana geldi. H. Peygamber sefer esansında Mikdad b. Amr'a sancak (livâ) verdi. Zûkared tepesine geldi. Yağmacıların ele geçirdikleri on deveyi öncü birlik geri almayı başardı. Diğerleri ise ele geçirilemedi. H. Peygamber beş gün süren seferin ardından Medine'ye geri döndü.¹⁰²

6/627-628'de H. Peygamber Abdurrahman b. Avf'ı Dûmetu'l-Cendel'e gönderdi. Seriyenin amacı Benî Kelb kabilesini İslâm davet etmektir. Resûlullah (s) Abdurrahman b. Avf'ı çağırıp kendisine, "Hazırlan, inşallah bugün veya yarın seni bir seriyenin başında göndereceğim" dedi ve aynı gece Dûmetu'l-Cendel'e gitmesini emretti. H. Peygamber Hz. Bilal'e sancağı (livâ) Abdurrahman b. Avf'a vermesini emretti. Sancağı alan Abdurrahman b. Avf, Dûmetu'l-Cendel'e gitti. Bu bölgede üç gün kaldı. Kaldığı günler boyunca insanları İslâm'a davet etti. Üçüncü gün Kelb kabilesinin Hristiyan reisinin Müslüman olmasıyla halkın çoğu İslâm'a girdi.¹⁰³

⁹⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/363-370; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/199-204; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 43-45; Taberî, *Tarih*, 2/550-555.

¹⁰⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/404-413; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/301-308; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 48-50; Taberî, *Tarih*, 2/604-610.

¹⁰¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2/78-79; Hüseyin Algül, "Gâbe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1996), 13/267.

¹⁰² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/537-549; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/293-301; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/61-62; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/427; Taberî, *Tarih*, 2/596-604.

¹⁰³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/560-562; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/279-281; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/68; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/484-485; Kilaî, *el-Iktifa*, 2/428; Şamî, *Sübülü'l-hüda*, 6/149-150.

Hayber, Yahudi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir yerdi. Bunun sebebi hem Medine'den sürülen Yahudilerin buraya gelmesi hem de Hayber civarında yaşayan Yahudi nüfusunun varlığıydı. Özellikle Medine'den sürgün edilen Yahudiler, Mekke müşrikleri ile irtibat halinde olup zaman zaman Müslümanlar aleyhinde faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Buradaki Yahudilerin düşmanca tavırları üzerine Hz. Peygamber bin beş yüz kişilik bir birlikte 7/628'de Hayber üzerine sefere çıktı. Müstahkem kelelele korunmuş ve yedi kaleden müteşekkil olan Hayber çetin bir çarpışmanın ardından ele geçirildi. Esir edilen Yahudiler yetiştirmiş oldukları tarım ürünlerine yarıcılık yapmalarıyla koşuluyla yurtlarında kalmalarına müsaade edildi.¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in bayrağı (râye) siyah olup ukâb olarak adlandırılmaktaydı ve Hz. Aişe'nin çarşafından yapılmıştı. Resûlullah'ın (s) beyaz renkli sancağı (livâ)¹⁰⁵ veya bayrağı (râye) Hz. Ali'ye verdi.¹⁰⁶ Ancak İbn Kesir sancağın rengini zikretmez.¹⁰⁷ Hz. Peygamber'in gazve öncesi Hubâb b. Münzir ve Sa'd b. Ubâde'ye de birer bayrak (râye) verdiği yönünde bilgiler de yer almaktadır.¹⁰⁸

Mu'te gazvesi 8/629 yılında meydana geldi. Hz. Peygamber hicri sekizinci yılın başında (629) Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi İslâm'a davet mektubunu götürmek için Bizans'a bağlı Busrâ valisine gönderdi. Ebû Âmir er-Râhib'in kışkırtmasıyla Gassân Emirî, Şurahbil b. Amr topraklarından geçen elçiyi şehit etti. Resûlullah (s) aynı yıl on beş kişilik bir heyeti tebliğ amacıyla Belka'ya bir günlük mesafede olan Zâtüatlâh'a gönderdi. Bu heyetten bir kişi hariç diğerleri maalesef şehit edildi. Yaşanan gelişmelerin ardından Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise komutasında üç bin kişilik bir birliği bölgeye sevketti. Resûlullah (s) beyaz renkli sancağı (livâ) Zeyd b. Hârise'ye verdi. O savaş meydanında şehit olunca sancağı Ca'fer b. Ebû Talib almış, o da şehit olunca sancağı Abdullah b. Revaha almıştı. İbn Revaha da şehit olunca sancağı Ka'b Umeyr alıp Sâbit b. Erkâm'a vermişti. Sâbit kendisini kumandan olarak kabul etmemiş, sancağı Halid b. Velîd'e vermiştir.¹⁰⁹ İbn Hîşâm renk belirtmeksizin sancağı (livâ ve râye) zikretmiş,¹¹⁰ Taberî ise sancağı(liva) bayrak (râye) olarak belirtmiştir.¹¹¹ Müslüman ordusu Belkâ civarında yer alan Mu'te'de Bizans askerleri ve Araplardan müteşekkil bir orduyla karşılaştı. Meydan gelen çarpışmada sırasıyla Resûlullah (s) tarafından komutan olarak görevlendirilen sahâbîler, Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Talib ve Abdullah b. Revâha şehit oldu. Komutansız kalan Müslümanlar ordunun başına Hâlid b. Velîd'i getirdiler. Hâlid b. Velîd'in komutasında, daha büyük zayıat vermeden toparlanıp Medine'ye geri döndüler.¹¹²

Hudeybiye antlaşmasının müşriklerce ihlalin ardından Hz. Peygamber Mekke'nin fethi için hazırlıklara başladı. Kureyş, Resûlullah'ın (s) karalığını görünce Ebû Süfyân'ı müzakerede bulunması için Hz. Peygamber'e göndermiş ancak girişim sonuçsuz kalmış ve Mekke'nin fethi kaçınılmaz olmuştu. 8/630'da Hz. Peygamber on bin kişilik bir kuvvetle Mekke'ye yönelmiştir. Hz. Peygamber sefer esnasında fethi iştirak eden kabilelere farklı sancak ve bayraklar (livâ ve râyeler) vermiş, kendisine ait olan sancağı Sa'd b. Ubâde'ye vermişti. Ancak onun Kureyş hakkındaki tehditkâr ifadelerinde dolayı sancağı ondan alıp oğlu Kays b. Sa'd'a vermiştir.¹¹³ Sancağın (livâ) renginin beyaz olduğu, ukâb isimli bayrağın (râye) ise siyah olduğunu

¹⁰⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/633-705; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 3/342-351; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 81-89; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/443-445; Taberî, *Tarih*, 3/9-16.

¹⁰⁵ İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *Kitabü'l-Megazi*, dirase ve tahkik. Abdülaziz b. İbrahim el-Amri, 2. Basım., (Riyad, Dâru Küñzü İşbilyâ (Künûzu İşbilyâ), 2001), 367.

¹⁰⁶ İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 197; Kilaî, *el-İktifa*, 2/251,258; Tantavi, *es-Seraya'l-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevi*, 32.

¹⁰⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 6/261-264.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/81.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/98; İbn Ebû Şeybe, *Kitabü'l-Megazi*, 367; Kilaî, *el-İktifa*, 2/279-281.

¹¹⁰ İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/19-20.

¹¹¹ Taberî, *Tarih*, 3/39; İbn Abdülber, *ed-Dürer*, 210; Bicâvî, *Eyyamü'l Arab fi'l-İslâm*, 90.

¹¹² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/755-769; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/15-30; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/97-99; Taberî, *Tarih*, 3/36-42.

¹¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/102-103; İbn Ebû Şeybe, *Kitabü'l-Megazi*, 322.

belirtmiştir.¹¹⁴ Müslüman ordusu dört koldan Mekke'ye girmiş sadece Halid b. Velîd'in olduğu kısımda ufak tefek çatışmalar yaşanmış, Mekke savaşı bir şekilde fethedilmiştir.¹¹⁵

Mekke ile Necid arasında Yemen'e kadar uzanan bölgelerde ikamet eden Hevâzin kabileleri ile Kureyş arasında câhiliye döneminde beri devam eden bir düşmanlık vardı. Hevâzinliler göçebe hayatın tesiriyle Hudeybiye antlaşmasından sonra zaman zaman yol emniyetini ihlal etmişler, bu nedenle üzerlerine seriyeler gönderilmişti. Seriyelere rağmen kin ve düşmanlıkları devam eden Hevâzinliler Mekke'nin fethinden sonra iyice hedef haline gelmişlerdi. Müslümanlar Mekke'nin fethi için yola çıktıklarında Hevâzinliler seferin kendilerine olabileceğini düşünmüşlerdir. Hz. Peygamber Mekke'de iken bir casus yakalanmış ondan Hevâzinliler'in büyük bir ordu kurduklarına dair bilgi almıştı. Hz. Peygamber gelen istihbarî bilgilerin ardından on iki bin kişilik bir kuvvetle 8/630 tarihinde sefere çıktı. Müslüman ordusu Huneyn vadisinde pusuya düştü, ordu kısa süreli bir dağılma yaşadı ancak kısa bir süre sonra yeniden toparlanan Müslüman ordusu zafer elde etti.¹¹⁶ Resûlullah (s) Hevâzinliler üzerine yola çıktığında birçok kimseye sancak vermiştir. Hz. Ali'ye sanack (livâ), Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ömer b. Hattâb'a bir bayrak (râye), Hazreçliler adına Hubâb b. Münzir ve Sa'd b. Ubâde'ye birer sancak (livâ), Evsliler adına Üseyd b. Hudayr'a bir sancak (livâ) ayrıca Hazreç ve Evslilerin her boyu için sancaklar (livâ ve râyeler) verilmişti. Bunların yanında Muhtelif Arap kabilelerine ait sancaklar (livâ ve râyeler) yer almaktaydı.¹¹⁷ Bu sancakların renkleri hususunda şu bilgiler yer almaktadır. Muhacirlere ait bayrakların (râye) siyah, sancakların (livâ) beyaz; ensarın bayraklarının (râye) yeşil ve kırmızı olduğudur.¹¹⁸

Tebük gazvesi 9/630 yılında gerçekleşti. Bizans İmparatorunun Hristiyan ve Arap kabileleri yanın alarak Müslümanlara karşı savaş hazırlığında olduğun dair haber Hz. Peygamber'e ulaştı. Gelen bilgi üzerine Resûlullah (s) savaş hazırlıkların başladı. Daha önceki gazvelerde gideceği yeri önceden ilan etmeyen Hz. Peygamber gidilecek yerin uzaklığı, düşmanın büyüklüğü, mevsimin hurma hasadı zamanı ve havanın çok sıcak olması gibi nedenlerden dolayı zorlu bir seferin olacağını önceden duyurdu. Hz. Peygamber, otuz bin kişilik bir orduyla yola çıktı. Medine'ye yaklaşık 700 km uzaklıkta olan Tebük'e vardı. On beş-yirmi gün burada kaldı. Bizans ordusuyla herhangi bir karşılaşma olmadı. Hz. Peygamber sefer esnasında bazı Yahudi ve Hristiyan kabileleri ile görüştü. Kimileri İslâm'ı kabul etti bir kısmı ise cizye ödemeyi kabul etti.¹¹⁹ Hz. Peygamber Tebük seferi öncesi büyük bir sancağı (livâ) Ebu Bekir Sıddık'a, büyük bir bayrağı (râye) Zübeyr b. Avvâm'a, Evsliler'in bayrağını (râye) Üseyd b. Hudayr'a, Hazreçliler'in sancağını (livâ) Ebû Dücane veya Hubâb b. Münzir'e, Malik Neccaroğulları'nın bayrağını (râye) önce Umâre b. Hazm'a, Zeyd b. Sâbit'i görünce Umâre'den alıp Zeyd'e verdi. Bu durumum gerekçesi olarak Zeyd'in daha çok Kur'an'ı ezberlemiş olması olduğunu söyledi. Amr b. Avfoğulları'nın bayrağını (râye) Ebû Zeyd'e, Selimeoğulları'nın bayrağını (râye) Muaz b. Cebel'e, verdi.¹²⁰ Ayrıca Resûlullah (s) her Arap kabilesine ayrı ayrı bayrak ve sancak (livâ, râye) almasını emretti.¹²¹

Hz. Peygamber gazvelerde genelde muhacirleri sancaktar olarak görevlendirmiştir. Bu manada Hz. Hamza ve Hz. Ali'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sahâbîler dışında onun yanında yer alan sahâbîler bu görev için vazifelendirilmiştir. Ensarla ilgili meseleye bakıldığında

¹¹⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* 6/546; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1011.

¹¹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/870-871; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/31-63; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/ 102-110; Taberî, *Tarih*, 3/38-61.

¹¹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/885-922; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/80-115; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/114-119; Taberî, *Tarih*, 3/70-82; Muhammed Hamidullah, "Huneyn Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 1998), 18/376-377.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/114.

¹¹⁸ Makrizî, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, *İmta'ü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafede ve'l-metâ'*, tahkik ve talik. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, (Beyrut, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 3/12.

¹¹⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/989-1075; İbn Hîşâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 4/159-173; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/125-127; Taberî, *Tarih*, 3/100-111.

¹²⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/996,1003.

¹²¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1002; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/125.

ise onlardan da liderlik ve komutanlık vasfı ön planda olanlara sancak taşıma görevi verilmiştir. İlk zamanlarda tek renk olarak kullanılan sancak fetihlerin genişlemesi ve Müslüman ordusunun kalabalıklaşması gibi sebeplerden dolayı farklı renk ve boyuttaki sancaklar da kullanılmıştır. Resûlullah (s) kaynaklarda geçtiği üzere ilk zamanlara livâ adı verilen sancakların yanına râye olarak adlandırılan ikinci bir bayrak kullanmış, gazvelerin durumuna göre ise bazen birden fazla bayrağın kullanılmasını uygun görmüştür.

5. SANCAKLARIN RENGİ, ÜZERİNDEKİ YAZILAR VE VASIFLARI

Hiz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra birçok seriyye ve gazvede sancak kullanmıştır. Onun kullandığı sancaklara bazen livâ bazen de râye olarak adlandırılmıştır. Bu iki kelime arasındaki farkın ne olduğu hususu makalenin başında zikredildi. Biz livâ ve râye kavramları için sancak tabirini tercih ettik. Resûlullah (s) değişik vesilelerle kullandığı sancaklara ait bazı renkler tercih edilmiştir. Renklerin tercih edilmesinde gerekçeler ise zikredilmemiştir.

Resûlullah (s) Mekke'den Medine'ye giderken yanında beyaz renkli bir sancağın (livâ) olduğu ifade edilmiştir.¹²² Hiz. Peygamber Bedir gazvesi'nde Mus'ab b. Umeyr'e bayaz renkli bir sancak (livâ) vermiştir.¹²³ Hiz. Peygamber'e ait sarı,¹²⁴ toz renkli,¹²⁵ siyah renkli bir râyelerin¹²⁶ olduğu ifade edilmiştir. Renklerle ilgili tercih nedenleri belirtilmemiş, tercih edilen renk muhtemelen ihtiyaç halinde hazır bulunmasından dolayı kullanılmıştır.

O dönem de yer alan sancakların boyutu ile akalı bazı malumatlar tarih kaynaklarında yer almıştır. Resûlullah (s) ait râyenin ebatının bir arşın¹²⁷ olduğu zikredilmiştir. İbn Hacer, Sa'd b. Mâlik el-Ezdî'nin biyografisinde "Sa'd b. Mâlik kavmi adına Resûlullah (s) elçi olarak geldi. Hiz. Peygamber gelen temsilciye içerisinde beyaz renkli bir hilal motifi olan siyah renkli bir râye verdi"¹²⁸ şeklinde bilgi vermektedir. Yine râye hakkında siyah-beyaz çizgili kumaşan,¹²⁹ çizgili, benekli, noktalı kadifeden dörtgen¹³⁰ şeklinde malumatlar verilmiştir.¹³¹

Resûlullah (s) râyesinin yünden olduğu,¹³² eşi Hiz. Aişe'nin çarşafından sancak (râye) edildiği¹³³ biçiminde bilgiler yer almaktadır. Ancak çarşafın kumaşı hakkında malumat verilmemiştir.

Hiz. Peygamber'e ait siyah ve beyaz râyelerin üzerinde bazı yazılar yer almıştır. Onun râyesinin üzerine kelime-i tevhid "La İlahê İllallah Muhammedün Rasûlullah" şeklinde ifade yer almıştır.¹³⁴ Bu yazı Müslümanların bir tek ümmet olduğunu, aynı gaye ve amaç için mücadele edilmesi gerektiğini; köken, renk, etnik yapı farklı olsa da aynı gaye etrafında güçlü bir birliktelik olması gerektiğine işaret eder. Tevhid inancı vahdeti, birlikteliği ve ümmet olmayı ifade eden en kıymetli söz olunca bayrak üzerinde yazılması tüm Müslümanlar için ortak değeri ifade etmektedir.

¹²² Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenu Ebî Dâvûd*, fihrist, Bedreddin Çetiner, 2. Basım., 4 Cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn,1992), "Cihad", 76; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenu't-Tirmizî*, fihrist: Bedreddin Çetiner, 2. Basım., 8 Cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn,1992), "Cihâd", 9; en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenu'n-Nesâî*, fihrist: Bedreddin Çetiner, 2. Basım., 8 Cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn,1992), "Hac",106.

¹²³ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/264.

¹²⁴ Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 7/595; Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi*,1/492.

¹²⁵ İbn Cema, Ebû Ömer İzzeddin Abdülaziz b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Muhtasarü'l-kebir fi sireti'r-Resul*, thk. Sami Mekki Ani, (Amman, Dârü'l-Beşir, 1993), 128.

¹²⁶ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/264; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/81; İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser*, 1/383; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 7/596.

¹²⁷ Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi*, 1/491.

¹²⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/83.

¹²⁹ Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi*, 1/494.

¹³⁰ Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 7/596.

¹³¹ İbn Cema *el-Muhtasar*, 128.

¹³² Kettânî, *Hiz. Peygamber'in Yönetimi*, 1/493.

¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 2/81.

¹³⁴ Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 7/595.

Sancakların taşımış olduğu mana önemlidir. Daha önce ifade edildiği gibi İslâm öncesi dönemde yer alan uygulama Resûlullah (s) ile devam etmiş, her ne kadar temel olarak siyah ve beyaz renk sancak veya bayraklar için tercih edilmiş olsa da zaman zaman farklı renkler de kullanılmıştır. Sancakların taşımış olduğu anlamlar önemlidir. Hz. Peygamber onların millet ve devlet olma yolunda ehemmiyetini göstermek maksadıyla üzerlerine yazılan kelime-i tevhid sancakların yalnızca bir bez parçası olmadığını, aynı zamanda manevi anlamda derin anlamlar içerdiğini göstermiştir.

Zaman zaman Resûlullah'a (s) gelen elçiler kendilerine sancak verilmesini istemiş bununla da yetinmeyerek Hz. Peygamber'e rengini dahi bildirmişlerdir. Elçiler yılında Süleym heyeti Resûlullah (s) ile görüşmeye gelmiş, konuşmuş ardından Müslüman olmuşlardı. Onlar Hz. Peygamber ile görüşükten sonra sancak (livâ) talebinde bulunmuşlar ve kendilerine verilecek olan sancağın kırmızı olmasını istemişlerdi. Gelen heyetin talebi karşılanmış ve diledikleri renkte sancak kendilerine verilmiştir.¹³⁵

SONUÇ

Hız. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti ile Müslümanlar için yeni dönem başlamış oldu. Resûlullah (s) Medine'de İslâm devletinin temellerini attı. Birçok kurum ve yapının temeli bu dönemde oluşturuldu. Daha sonraki yıllarda gerek Raşid Halifeler gerekse diğer İslâm devletleri oluşturulan kurumları referans kabul etti. Savaşlarda sancak kullanımı İslâm öncesi Araplar arasında var olan bir uygulamaydı. Hız. Peygamber daha önce câhiliye döneminde Araplar arasında var olan ve özellikle savaşlarda kullanılan sancak veya bayrak kullanım âdetini Medine döneminde gerçekleşen gazve ve seriyyelerde belirgin bir biçimde benimsemiş ve adet haline getirmiştir.

Bu dönemde renkleri, cinsi, kumaşı, boyutları ve üzerinde yazıları olan livâ ve râye adında sancak ve bayraklar kullanılmıştır. Livâ ve râyeler arasında net bir ayırım olmayıp birbiri yerine kullanılmışlardır. Aralarındaki fark ile ilgi olarak bazı tarihçiler câhiliye dönemindeki uygulamaları dikkate alarak livânın sancağa göre daha üst bir kullanıma sahip olduğu, râyeyi komutanların livâyı ise üst düzey komutan ve idarecilerin kullandığını ifade ederek ikisi arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmışlardır.

Çalışmamızda ifade edildiği gibi livâ ve râye için sancak tabiri tercih edilmiş ancak her iki kavram geçtiğinde kaynaklarda belirtilen ifade parantez içinde verilmiştir. Sancak terimi daha sonraki zaman ve dönemlerde kullanımı dikkate alınarak bu tabirin daha uygun olabileceği düşünülmüştür. Hız. Peygamber döneminde kullanılan sancaklar bazen özel isimle anılarak ukab şeklinde adlandırılmıştır. Değişik kumaşlar kullanılarak sancaklar yapılmış, üzerine bazen hilal bazen de kelime-i tevhid yazılarak sonraki dönemler için güzel bir örnekler oluşturulmuştur.

Hız. Peygamber gazveler esnasında bir bayrak veya sancak taşınacaksa genellikle muhacir sahâbîleri tercih etmiştir. Ancak bazen bazı gazvelerde birden fazla sancak veya bayrak kullanılacaksa ensar ve muhacirlerden ayrı ayrı kişiler belirlemiştir. Aynı seriyyelerde olduğu Resûlullah (s) gazvelerde de sancak ve bayrağı muhacir ve ensarın önde gelen, liderlik ve komutanlık vasfına sahip sahâbîleri tercih etmiştir. Hız. Peygamber kalabalık bir orduyla sefere çıkılacağı zaman çok sayıda sancak kullanmış, katılan kabile ve toplulukların her birinin ayrı ayrı sancak almasını istemiştir.

Resûlullah (s) sancaktar olan kişilere dikkat etmiş, bu görevi verdiği kimse uygunsuz davranmışsa sancağı ondan alıp başka bir sahâbîye vermiştir. Bu durum sorumluluk sahibi kimselerin taşımış olduğu mesuliyetin farkında olmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Hız. Peygamber sancaktar olarak belirlediği sahâbîlerin nitelikli olmasına dikkat eder, tercihte bulunacağı zaman bu hususu gözetirdi. Hız. Peygamber birden çok kimseye kabile ve boylara sancak ve bayrak kullanılmasını istemişse muhtemelen kargaşa ve karışıklığın önüne geçmek için farklı renklerde olmasına da dikkat etmiştir.

¹³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/233-234.

Hız. Peygamber'in sancaktar olarak seçtiği kimselerin vasıfları önemli olmuştur. Özellikle Bedir gazvesi'nde Mus'ab b. Umeyr'i seçmesi onun ailesinin câhiliye döneminde sancaktarlık görevini icra etmesi ve onun Medine'de İslâm'ı yayma adına çabaları kanaatimizce belirleyici olmuştur. Yine Ali b. Ebû Talib'in bu görev ile vazifelenirilmesi, Zeyd b. Sâbit'in Kur'an'ı fazla bilmesinden dolayı tercih edilmesi sancaktarlık görevi için seçilen kimselere dikkat edildiğini göstermektedir.

Gazvelere birden çok grup katılmışsa, onlar hem kendilerini hem de Müslüman birliklerini temsil etmek için sancak kullanmışlardır. Mekke'nin fethi ve Tebük gibi büyük gazalarda ensar-muhacir Müslümanları temsilen ayrı ayrı sahâbiler sancaktarlık yapmışlardır. Mekke'nin fethi ile başlayan süreçte ise Müslüman ordularının sayıca kalabalık olmasında dolayı sefere iştirak eden kabilelere ait sancaklar savaş meydanlarında yer almıştır.

Hız. Peygamber muhtelif yerlerden kendisine gelen insanların sancak talebine olumlu karşılamiş, onların taleplerini makul bulmuştur. İnsanların ortak hareket etmesi ve birbirleriyle iletişimde sancak veya sancakların kullanımı, ortak hedefe yönelmede orduya kolaylık sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin. "Gâbe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/267. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Algül, Hüseyin, "Gazve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/488. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Algül, Hüseyin, "Mus'ab b. Umeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/226-227. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Avcı, Casim. "Kaynukâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/88. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- el-Belâzürî, Ebül'-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cebbar, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, 13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1996.
- Bicavî, Ali Muhammed Bicavî, İbrahim, Muhammed Ebül'-Fazl. *Eyyamü'l Arab fi'l-İslâm*, Beyrut: Darü'l-Ceyl, 1988.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenu Ebî Dâvûd*, fihrist. Bedreddin Çetiner, 4 Cilt. 2. Basım., İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn, 1992.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd terceme ve şerhi*, haz. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar; yay. haz. Beşir Eryarsoy, 16 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988-2003.
- Ezrakî, Ebül'-Velid Muhammed b. Abdullah, *Ahbâru Mekke ve ma cae fiha mine'l-asar*, thk. Rüşdi es-Salih Melhese, 2. Basım., Cidde, 2005.
- Halife b. Hayyat, Ebû Amr eş-Şeybânî, *Tarih*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, 2. Basım., Riyad: Daru Taybe, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatü'l-vesaiki's-siyasiyye li'l-ahdi'n-nebevi ve'l-hilafe*, 5. Basım., Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1985.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc: Salih Tuğ, 2 Cilt. 5. Basım., İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.

- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubî, *ed-Dürer fî ihtisari'l-megazi ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, 2. Basım., Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, 1983.
- İbn Cema, Ebû Ömer İzzeddin Abdülazîz b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Muhtasarü'l-kebir fî sireti'r-Resul*, thk. Sami Mekki Ani, Amman: Dârü'l-Beşir, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Mustafa Abdülkadir Ata. 18 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. 1992.
- İbn Ebû Şeybe, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *Kitabü'l-Megazi*, dirase ve tahkik. Abdülaziz b. İbrahim el-Amrî, 2. Basım., Riyad: Dâru Künûzi İşbilyâ (Künûzu İşbilyâ), 2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v dğr., 8 Cilt. Beyrut: Darû'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.,
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Târih*, thk. Ebî'l-Fida Abdullah el-Kadî, 11 Cilt, Beyrut: Darû'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihabüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, dirase ve tahkik Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, 9 Cilt. Beyrut: Darû'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî, *Kitâbü's-sikat*, 10 Cilt. Haydarabad, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1978.
- İbn Hîşâm, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk: Mustafa es-Sekka, İbrahim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi, 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, ts.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmadüddîn İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 21 Cilt. Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1997-1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe, 8 Cilt. 4. bs., Kahire: Dârü'l-Maârif, 1969.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd Ebû Abdillâh el-Basrî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 9 Cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Seyyidünnas, Ebû'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed, *Uyunü'l-eser fî fünuni'l-megazi ve's-şemail ve's-siyer*, thk. Muhammed el-İdü'l-Hatrâvî, Muhyiddin Müstû, 2 Cilt. Medine: Dârü't-Türas, 1992.
- İbrahim, Muhammed Ebû'l-Fazl, Ali Muhammed Bicâvî, *Eyyamü'l Arab fi'l-İslâm*, Beyrut: Darû'l-Ceyl, 1988.
- İslâm Medeniyet Tarihi*, 15 Cilt. edt. Mehmet Şeker, İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Makrizî, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, *İmtaü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafede ve'l-metâ'*, tahkik ve talik: Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, edt. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Musa b. Ukbe b. Ebû Ayyaş Esedî, *el-Megazi*, Rabat: Câmiatu İbn Zühr, 1994.

- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, thk: Mecdî b. Mansur b. Seyyid el-Şûrâ, 4 Cilt. Lübnan: Darû'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Şahin, İlhan. "Sancak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/97. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Şakir, Abdülhamid. *Gazavatü'r-Resûl (s.a.v)*, Lübnan, 1996.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî, *Sübülü'l-hüda ve'r-reşad fî sireti hayri'l-ibad*, thk. Abdülazîz Abdülhalik Hilmi, 12 Cilt. Kahire: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1997.
- Şulul, Kasım. *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı*, 3. Basım., İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî, *Hız. Peygamber'in Yönetimi, et-Terâtîbu'l-İdariyye*, çev. Ahmet Özel, 2 Cilt. 2. Basım., İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Kilaî, Ebü'r-Rebi' Süleyman b. Musa, *el-İktifa' fî megazi Resulillah ve's-selaseti'l-hulefa*, thk: Mustafa Abdülvahid, 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1970.
- Köksal, Mustafa Âsım. *İslam Tarihi: Hazreti Muhammed (a.s) ve İslamiyet: Medine Devri*, 13 Cilt. 3. Basım., İstanbul: Işık Yayınları, 1987.
- Köprülü, M. Fuad. "Bayrak", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 2/402. 5. Basım., İstanbul: MEB Yayınları, 1979.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenü'n-Nesâî*, fihrist. Bedreddin Çetiner, 8 Cilt. 2. Basım., İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn, 1992.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülük*, thk: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, 11 Cilt. 2.bs., Mısır: Dârû'l- Maârif, 1968.
- Tantavî, Muhammed Seyyid, *es-Seraya'l-harbiyye fî'l-ahdi'n-nebevi*, Kahire: ez-Zehra li'l-İlami'l-Arabi, 1990.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Sünenü't-Tirmizi*, fihrist: Bedreddin Çetiner, 8 Cilt. 2. Basım., İstanbul: Çağrı Yayınları; Tunis: Dâru Sahnûn, 1992.
- Orazsahedov, Abdylly. "İslâm'ın İlk Sancaktârı Büreyde Bin Husayb el-Eslemî'nin Hayatı", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2 (2017), 209-243.
- Önkâl, Ahmet. "Katan Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/28. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
- Özdemir, Serdar Özdemir. "Seriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/566, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitabu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3 Cilt. 3. Basım, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1984.
- Yakut Hamevi, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Hamevî Bağdâdî, *Mu'cemü'l-büldan*, 5 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1977.

STRUCTURED ABSTRACT

Throughout history, states or nations have used some symbols and symbols to express or prove their existence. Thanks to the symbols used basic elements such as independence and freedom came to the fore. Symbols called flags and banners were of different sizes and dimensions. Thanks to Flags and Banners, an existence, belonging and awareness has been created. What makes flags and banners valuable is not their cloth or the place they are attached to, but the deep meanings they contain. The meaning of flags and banners has been accepted as valuable by its members, and it has turned into a structure that is fought for the values created or created thanks to them. Flags and banners were also used in the pre-Islamic period, and even the *Livâ* organization was established for this task. This organization came into operation during the war, and standard bearers were appointed for this purpose. During the Age of Jâhiliyyah, people who were distinguished by their bravery, courage and heroism were preferred for the duty of standard bearer. These people, whom we can call warriors, are known for fighting the enemy fearlessly. The Messenger of Allah (pbuh) did not see the need to use a flag or a banner when he was preaching Islam in Mecca. Because this situation was not formed under the current conditions. While migrating from Mecca to Medina, he used the banner for the first time with the advice of some Companions during his migration, and this issue continued in Medina in the next period. The Prophet and Muslims made efforts to become a state here. The flag, which is one of the basic slogans of being a state, was used in Mecca. Flags and banners expressing the independence of Muslims started to be used in some of the wars and campaigns of the Messenger of Allah (pbuh). When the Prophet arrived in Medina, he organized some sariyyas for various purposes. During the sariyyas, he introduced the customary use of the flag, which was called *livâ* at first and later called *râye*. The concepts of *livâ* and *râye* have been used interchangeably from time to time. The banner or flag used by the Messenger of Allah (pbuh) was given a special name as *Ukab*. The Prophet preferred the immigrants in the first times during the use of banners and flags in the sariyyas, and he commissioned the Ansar in the later wars and battles. The Messenger of Allah (pbuh) opened more than one standard such as Badr, Uhud and Tabuk in the great wars and appointed bannerbearers. When the number of those who participated in the wars was high, he made sure that each participated with a banner or a flag. The Prophet tied banners and flags in different colors such as black, white and yellow in the expeditions. The Messenger of Allah (pbuh) had inscriptions such as kalima-i tawhid written on banners and flags, possibly emphasizing that Muslims believe in a single creator and aimed at the fact that they should act together for a common purpose and goal. The Prophet paid attention to the companions he chose as standard-bearers, and preferred responsible companions for this task. He took the duty from those who acted indifferent during his duty as standard bearer. The Messenger of Allah (s) came from a family that performed the duty of *Livâ* in the pre-Islamic period Beni Abdudhar Mus'ab b. Umeyr he preferred for this task throughout his life. It is important for the Prophet to consider merit while choosing the Companions to be the standard bearers. The Prophet continued this tradition inherited from the pre-Islamic period and preferred valiant, brave and warlike Companions for the aforementioned task. The use of banners or flags, which was customary in the time of the Messenger of Allah (pbuh), continued after him, and continued as a symbol of independence and sovereignty in established Islamic states, especially during the Rashid caliphs period.